

Rzepa, Zbigniew

"Vývoj mapového zobrazovania Slovenska", L'ubomir Viliam Prikryl, Bratislava 1977 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 23/1, 236-238

1978

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

działa Adama Smitha *Badania nad naturą i przyczynami bogactw narodów* (1776) przekład francuski miał na składzie księgarskim M. Gröll. Stwierdzenia tego typu nie mogą, oczywiście, zastąpić „mapy” książek naukowych nie tylko znajdujących się w księgozbiorach czy składach księgarskich, ale także i przede wszystkim książek najbardziej oddziaływujących i inspirujących. Szeroka formuła tytułowa książki zobowiązuje poniekąd do ukazania takiej również problematyki. Problemy poruszane przez autorkę w kolejnych rozdziałach (warunki produkcji książki naukowej; książka naukowa w polskiej produkcji typograficznej lat 1750—1820; typologia oświeceniowej książki naukowej i jej model edytorski; informacja o książce naukowej; drogi obiegu książki naukowej i książki naukowa w rękach oświeceniowego czytelnika) to oczywiście nie wszystkie zagadnienia, jakie mogłyby wejść w zakres pojęcia „książka naukowa w kulturze”. Brak tu charakterystyki oddziaływania treści dzieł naukowych na świadomość społeczeństwa. Obecność określonych dzieł w księgozbiorach (czym zajmuje się autorka w ostatnim rozdziale książki) nie świadczy jeszcze o ich „obecności w kulturze”. Dużym zawężeniem zakresu problematyki sugerowanej tytułem jest analizowanie tylko poloników, jeszcze większym (dotkliwym zwłaszcza dla historyków nauki) jest położenie nacisku na księgoznawczy aspekt badań z wyraźnym pomijaniem treści książek naukowych.

Rozdział VI „Książka naukowa w rękach oświeceniowego czytelnika” imponuje dużą ilością przebadanych źródeł, budzi jednak pewne wątpliwości. Autorka rozpatruje i analizuje w tym rozdziale 58 wybranych katalogów i inwentarzy bibliotecznych. Nie wiadomo — na jakiej podstawie i według jakiego kryterium autorka dokonała selekcji tych katalogów. Chociaż ich ilość może być reprezentatywna dla całości zagadnienia, rodzą się przecież zastrzeżenia w rodzaju: dlaczego wśród wspomnianych księgozbiorów nie znalazły się biblioteki króla Stanisława Augusta i Ignacego Krasickiego? Zasoby i dzieje biblioteki stanisławowskiej są zbadane i znane od dawna². Inwentarz biblioteki Krasickiego również został opublikowany³. Jest więc rzeczą zastanawiającą, iż w erudycyjnej książce A. Żbikowskiej-Migoń nie omówiono tak ważnych księgozbiorów, należących do czołowych postaci polskiego Oświecenia.

Mimo zasygnalizowanych powyżej znaków zapytania i wątpliwości recenzowana książka zasługuje niewątpliwie na wnikliwą uwagę, gdyż jako całość stanowi oryginalną, pionierską rozprawę księgoznawczą.

Irena Jarosz
(Olsztyn)

NOTATKI BIBLIOGRAFICZNE

L'ubomir Viliam Prikryl: *Vývoj mapového zobrazovania Slovenska*. Bratislava 1977. Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied. 8°, 483 s. ilustracje i mapy w tekście.

Slovenská akadémia vied — Historický ústav — Oddelenie dejín vied a techniky.

W bogatym dorobku zmarłego w 1975 r. Karola Kuchařa, profesora Uniwersytetu Karola w Pradze, znajduje się pierwsza synteza dziejów kartografii ziem

² Zob. J. Platt: *Stanisław August Poniatowski*. W: *Słownik pracowników książki polskiej*. Warszawa—Łódź 1972 s. 846—848 tu obszerna bibliografia.

³ Inwentarz biblioteki Ignacego Krasickiego z 1810 r. opracowali Sante Gracioti i Jadwiga Rudnicka. Wrocław 1973.

czechosłowackich¹. Kartografia Słowacji jest tam siłą faktu przedstawiona nieco skromnie. Samej Słowacji poświęcił na ten temat dwie książki Jan Purgina²; chronologicznie sięgają one końca XVIII wieku, obejmując zresztą nie tylko kartograficzny dorobek autorów map. Wydano je w serii *Pomników kartograficznych Słowacji*, chociaż nimi nie są. O kartograficznym obrazie Słowacji jest także mowa w syntezie F. Fodora, dotyczącej kartografii Węgier³. Obecnie ukazała się w Bratysławie pierwsza słowacka, obszerna monografia doprowadzająca dzieje obrazu kartograficznego Słowacji do czasów współczesnych.

Dzieło opracowane jest w oparciu o bogatą literaturę, czasem nawet wykraczającą poza ścisły temat. Bibliografia zestawiona na końcu książki liczy 650 pozycji. Zawiera prace z literatury światowej, w tym liczne węgierskie, jak również ponad 30 polskich, nie tylko z zakresu historii kartografii. Zasługuje na podkreślenie znajomość przez autora m.in. języka polskiego i węgierskiego. Książka czekała na druk kilka długich lat, wobec czego autor wykorzystał tylko niektóre z ostatnich publikacji zagranicznych. Brak jest ważnej dla dziejów kartografii średniowiecznej polskiej książki, mianowicie J. Strzelczyka *Gerwazy z Tilbury. Studium z dziejów uczoneści geograficznej w średniowieczu*. Wrocław 1970. Nader wartościowe jest w recenzowanej książce zestawienie osób (poza autorami występującymi w bibliografii), zaopatrzone krótkimi informacjami o latach życia, zawodzie i stanowisku w kartografii — z odsyłaczami do odpowiednich stronicy książki. Ilustracyjne uzupełnienie tekstu książki jest bardzo bogate liczbowo: 100 map i 90 rycin, ale ich poziom techniczny pozostawia wiele do życzenia. Ponadto książka zawiera 30 tablic i trzy aneksy oraz streszczenia w języku rosyjskim i niemieckim.

Dzieło liczy 9 rozdziałów: 1. „Początki kartografii światowej i jej rozwój”, 2. „Początki obrazu kartograficznego Węgier”, 3. „Śladami Laziusza”, 4. „Pionier naukowej kartografii na Węgrzech [Samuel Mikovini]”, 5. „Od Mikoviniego do Lipskiego”, 6. „Wielki krok naprzód”, 7. „Początki doby nowożytnej”, 8. „Ostatnie dziesięciolecie mocarstwowości”, 9. „Kartograficzne instytucje w Czechosłowacji”. Z kolei każdy rozdział autor podzielił na kilka (do kilkunastu) podrozdziałów, co — wobec uwzględnienia tego również w spisie rzeczy — daje czytelnikowi możliwość natychmiastowego przeglądu treści książki.

Dzieje i rozwój kartograficznego obrazu Słowacji przedstawia autor na szerokim tle dziejów kartografii europejskiej, a nawet, kreśląc historię kartografii starożytnej, sięga do starożytnego Bliskiego Wschodu. Kładzie nacisk na te mapy, które ukazują także obszar Słowacji. Kartografia słowacka, tj. lokalna kartografia w opracowaniu Słowaków, jest skromna. Słowacja bowiem — nie posiadając na przestrzeni wieków własnej państwowości, związana z Węgrami czy Habsburgami — nie miała, podobnie jak i w innych dziedzinach, warunków do własnej, narodowej twórczości kartograficznej. Obraz kartograficzny Słowacji jest więc związany z kartografią węgierską i austriacką. Sama zaś kartografia węgierska, analogicznie jak i austriacka, pozostawały również poza europejskimi centrami nowożytnej kartografii Południowej i Zachodniej Europy w okresie do XVIII wieku. Występują tu więc zarówno niemałe różnice, jak i pewne analogie w stosunku do kartografii polskiej.

Książka L. V. Prikryla w specjalny, niejako osobisty sposób zainteresuje polskiego czytelnika z trzech powodów: Po pierwsze — ze względu na wspólną

¹ K. Kuchař: *Naše mapy odedávna do dneška*. Praha 1958, 8°, 129 s. z licznymi mapami i ilustracjami w tekście.

² J. Purgina: *Samuel Mikovini 1700—1750. Život a dielo*. Bratislava 1958 „Monumenta Slovaciae Cartographica” I. Tenże, *Tvorcovia kartografie Slovenska do pol. 18. storočia*. Bratislava 1972 „Monumenta Slovaciae Cartographica” II.

³ F. Fodor: *A magyar térképírás*. Zesz. 1—3. Budapest 1952—1954.

na przestrzeni wieków granicę, a tym samym obejmowanie na mapach przygranicznych, sąsiednich obszarów. Na przykład na mapie Królestwa Węgierskiego w opracowaniu J. Lipskiego (wyd. 1804—1808) (oficera austriackiego, lecz Słowaka), znajduje się południowa Polska — część pierwszego zaboru austriackiego. Wspólne było zainteresowanie Tatarami; zaznaczyć trzeba, że podstawową bodaj literaturą są tu dla autora prace J. Szaflarskiego. (Publikacje dwóch naszych uczonych, zwłaszcza K. Buczka *Dzieje kartografii polskiej od XV do XVIII wieku*. 1963, oraz J. Szaflarskiego *Zarys kartografii*. 1955, jak również prace dotyczące kartografii Tatr, są w książce cytowane kilkadziesiąt razy). Po drugie — ze względu na szerokie tło, a tym samym — na wiele istotnych wiadomości z dziejów kartografii austriackiej. Prace J. Liesganiga oraz dwa zdjęcia wojskowe: Józefińskie (1763—1785) i Franciszkańskie (1806—1869) — to przecież także dzieje kartografii Galicji. Wreszcie po trzecie — dowiadujemy się szczegółów o kartografii polskiego pochodzenia, pracującym w służbie węgierskiej, zasłużonym Emanuelu Kogutowiczu (1851—1908) oraz o zasługach w Słowacji Ludwika Zejsznera (1805—1871).

Omawiana praca jest dysertacją na istniejący w Czechosłowacji stopień naukowy kandydata nauk. Jak na rozprawę tego typu prezentuje poziom wysoki. Potrzebna, pożyteczna synteza jest częściowo kompilacją — opracowaną na podstawie bogatej literatury, częściowo zaś wynikiem badań własnych. Książka niewątpliwie zaliczać się będzie do tych wśród powszechnej literatury przedmiotu, które charakteryzują się pełnią erudycji.

Zbigniew Rzepa
(Wrocław)